

ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА В ТЕХНОЛОГІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ: МЕТОДИЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

HANDWRITING EXPERTISE IN TECHNOLOGY OF INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMES: METHODOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL SUPPORT

Комісарчук Р.В.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри криміналістики
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена висвітленню особливостей методики експертного дослідження почеркових об'єктів, змісту специфічних прийомів і методів, що застосовуються для виділення, вивчення й оцінки ознак почерку, які дозволяють вирішувати відповідні експертні завдання в різних ситуаціях під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.

Ключові слова: методика розслідування злочинів, криміналістичні експертизи, почеркознавча експертиза, технологія розслідування, злочини у сфері господарської діяльності.

Статья посвящена освещению особенностей методики экспертного исследования почерковых объектов, содержанию специфических приемов и методов, применяемых для выделения изучения и оценки признаков почерка, позволяющих решать соответствующие экспертные задачи в различных ситуациях при расследовании преступлений в сфере хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: методика расследования преступлений, криминалистические экспертизы, почерковедческая экспертиза, технология расследования, преступления в сфере хозяйственной деятельности.

The article is devoted to highlighting the peculiarities of the methodology of expert study of handwriting objects, the content of specific techniques and methods used to highlight the study and evaluation of handwriting features that allow solving the corresponding expert tasks in various situations when investigating crimes in the sphere of economic activity.

It is noted that the appointment of forensic examination must precede thorough investigation by the investigator of the investigation situation, while he must take into account not only the amount of information available about the circumstances of the crime, the procedural order of its appointment and the timing, but also certain tactical particularities regarding the order of obtaining samples for Expert research.

The production of forensic expertise is the prerogative of the expert and is carried out in the manner prescribed by the regulatory acts in accordance with the requirements, which are fixed in the special literature and should be conducted in accordance with the recommended methods. Ukazanne Guidelines instrumens Sharing nature oryentirovan Study on objects definitely type and nots Specificity variety. Therefore, the expansion of the arsenal of research methods for model objects and their improvement remains relevant.

As part of the subject of the study, the author concludes that, in order to increase the objectivity and reliability of the conclusions of the judicial and handwriting expertise, it is necessary to unite all the stages of expert research, the level method of solving the corresponding expert problems in a separate type of objects, as well as the sample of the expert's conclusion, is executed using this method.

Key words: methods of crime investigation, forensic examinations, handwriting examination, investigation technology, crimes in sphere of economic activity.

Успіх боротьби зі злочинністю визначається якістю розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних справ. Засобом доведення в кримінальному процесі є лише докази отримані з джерел, визначених кримінальним процесуальним законодавством. До одного з таких джерел доказів, що використовуються для встановлення істини, згідно з ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1], належить висновок експерта. Експертиза ж, водночас, є найбільш досконалою і відпрацьованою формою використання спеціальних знань під час розслідування злочинів.

У процесі розслідування господарських злочинів найчастіше виникає потреба у призначенні криміналістичної експертизи почерку та підписів. Так, основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів й підпису. Цією експертизою вирішуються також деякі неідентифікаційні завдання [2]. Тому увагу вчених привертають різні аспекти криміналістичного дослідження почерку.

Методологічні засади використання здобутків природничих, суспільних і технічних наук у кримінальному судочинстві України щодо проблематики почеркознавства, зазначені в кількох кандидатських дисертаціях, а саме: С.М. Вула, В.Г. Грузкової, Е.О. Івакіна, В.А. Іщенко, С.Г. Качуріна, Н.І. Клименко, Н.О. Комісарової, А.М. Компанійця, Т.Ю. Копильченко, В.В. Липовського, Г.Д. Маркової, З.С. Меленевської, І.М. Можара, С.І. Тихенка, А.М. Ткачука, Т.М. Федоренко, С.А. Ципенюк. Однак, роботи вчених не містять повного і розгорнутого викладу особливостей методики експертного дослідження об'єктів, не розкрива-

ють змісту специфічних прийомів і методів, що застосовуються для виділення, вивчення й оцінки ознак почерку, і дозволяють вирішувати відповідні експертні завдання в різних ситуаціях, зокрема, під час розслідування конкретних видів (груп) злочинів.

Наприклад, значна кількість злочинів у господарській сфері вчиняється з використанням піддроблених документів [3, с. 136–141; 4, с. 378–381]. Злочинцями часто використовуються технічно складні способи підробки документів [5, с. 96–98]. Як речові докази все частіше фігурують документи з рукописними реквізитами, виконаними шляхом наслідування почерку іншої особи. Можливості вирішення судово-почеркознавчих завдань щодо таких об'єктів досить обмежені і не відповідають потребам слідчої практики. Викладені обставини вказують на необхідність дослідження, орієнтованого на практику, яка склалася щодо призначення, проведення й оцінки результатів досліджень почерку в технології розслідування [6, с. 442–447; 7, с. 67–69; 8, с. 385–389] господарських злочинів, передбачених базовими ст.ст. 199–233 Кримінального кодексу (далі – КК) України [9]. Потрібний детальний розгляд порядку призначення експертизи для вивчення негативних моментів, які перешкоджають отриманню достовірних висновків експертних досліджень і підвищенню ефективності використання їхніх результатів у встановленні обставин вчинення господарських злочинів.

Зважаючи на положення ст.ст. 242–245 КПК України щодо порядку призначення експертизи стосовно господарських злочинів, варто підкреслити, що порядок визначається слідчою ситуацією на конкретному етапі розслідування. У спеціальній літературі зустрічаються різні

погляди на поняття та зміст слідчих ситуацій [10, с. 17; 11, с. 58; 12, с. 70–75; 13, с. 24–26; 14, с. 3; 15, с. 17; 16].

Характер слідчої ситуації під час розслідування господарських злочинів залежить від обсягу наявної у слідчій інформації про ознаки злочину та причетних до нього осіб. Для перевірки обставин, що виникли в певній слідчій ситуації, необхідне планування, яке має передбачати на початковому етапі проведення таких заходів: допиту свідків, вжиття заходів до розшуку і затримання злочинців у максимально короткі терміни, своєчасного вилучення майна і призначення експертиз. Потрібно також спрогнозувати обсяг кожної почеркознавчої експертизи.

Більшість слідчих, призначаючи судово-почеркознавчу експертизу, ставлять перед експертом тільки питання про створення досліджуваного рукопису (рукописів) особою, від імені якої він оформлений, і не зважають на необхідність дослідити умови, за яких складався рукопис. Для попередження таких ситуацій треба детально вибудовувати слідчі версії, що підлягають перевірці під час проведення почеркознавчої експертизи [10]. Насамперед, варто визначити коло осіб, які будуть надавати допомогу слідчому в проведенні зазначеної слідчої дії, а також можливість використання у процесі проведення почеркознавчої експертизи методів, які можуть знищити об'єкт дослідження. Оскільки, відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 69 КПК України, під час проведення експертизи фахівець зобов'язаний забезпечити збереження її об'єкта.

Одночасно з провадженням судово-почеркознавчої експертизи може виникнути необхідність у проведенні судово-бухгалтерської експертизи, яка має бути призначена насамперед, оскільки вона потребує тривалого часу.

За цей час слідчий зможе не тільки відібрати експериментальні зразки почерку осіб, які перевіряються, а й направити запити з цього приводу (ст. ст. 36, 40, 99, 290, КПК України [1]) до відповідних органів за місцем роботи, навчання і т. п.. Також він може звертатися, за погодженням із прокурором, до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій для того, щоб отримати вільні та умовно вільні зразки почерку (п. 5 ч. 2 ст. 40; п. 2 ч. 3 ст. 69; ч. 2 ст. 71; ч. 8 ст. 244; ч. 1 ст. 245 КПК України) [1]. Протилежна послідовність призначення експертиз менш ефективна з огляду на те, що на початковому етапі, перед призначенням почеркознавчої експертизи слідчий немає в необхідному обсязі ні вільних, ні експериментальних зразків почерку [17, с. 16]. Порядок відібрання зразків із речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 160–166; ч. 2 ст. 245 КПК України).

Найчастіше виконавцю пропонується описати будь-яку подію з його біографії, завдяки чому досліджується перенесення навичок письма на смисловий рівень, що призводить до автоматичності, виконання рухів звичним способом. У разі виявлення наслідування почерку іншої особи цей метод малоефективний, тому що в таких зразках буквено-цифрові записи, які підлягають дослідженню, нерідко не відбиваються або проявляються в сполученнях, які не відображають усіх особливостей навичок особи, що перевіряється. Максимально ефективний прийом відбору експериментальних зразків запропонував П.В. Бондаренко [18]. Суть даного методу полягає в отриманні порівняльного матеріалу в будь-якій особі, яка перевіряється за спеціально розробленим зразком тексту, що містить усі варіанти малих і великих літер абетки в різних поєднаннях, словосполученнях.

Під час отримання зразків почерку, крім застосування тактичних прийомів, описаних у науковій літературі [19, с. 10–11; 20, с. 47–58; 21, с. 4; 22], необхідно дотримуватися певних додаткових вимог. Так, можна рекомендувати слідчому в процесі підготовки до призначення почеркознавчої експертизи здійснювати збір відомостей, які характеризують індивідуальні особливості людини, що перевіряється. Попередньо вивчивши досліджуваній рукопис і зіставивши його зі зразками почерку ймовірного виконавця, фахівець здатний оцінити ступінь подібності та спланувати найбільш оптимальні умови відбору експериментального матеріалу.

Експериментальні зразки виконуються кожним з імовірних виконавців через певні проміжки часу, або в межах одного дня. Перед їх відбором слідчому необхідно встановити психологічний контакт з виконавцем [23, с. 224–226; 24, с. 188–189].

Отримання зразків у будь-якому разі необхідно розпочинати з пропозиції особі, яка перевіряється, написати текст від руки в звичних для неї умовах. На кожному аркуші з експериментальними зразками почерку треба зазначити час, спосіб і умови їх отримання¹.

У процесі експертизи може знадобитися допомога фахівця для формування коректних за формою і змістом питань щодо об'єктів майбутнього дослідження (ст. 71 КПК України). Призначенню слідчим судової експертизи передують проведення ним спеціальної підготовки [25, с. 263]. Слідчому треба зважати на те, що судово експертиза призначається тільки за фактом внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і після того, як будуть зібрані відповідні об'єкти й інші матеріали, потрібні для проведення експертного дослідження. Також не слід забувати, що перед експертом не можуть бути поставлені питання правового характеру.

Отже, призначенню судової експертизи має передувати ретельне вивчення слідчим слідчої ситуації, водночас йому необхідно зважати не тільки на обсяг наявної інформації про обставини вчиненого злочину, процесуальний порядок її призначення та терміни проведення, але і на певні тактичні особливості порядку отримання зразків для експертного дослідження.

Безпосереднє провадження судової експертизи є прерогативою експерта і здійснюється в порядку, встановленому нормативно-правовими актами, передусім, КПК і Законом України «Про судову експертизу» [26]. Варто зауважити, що виконання будь-якої експертизи здійснюється відповідно до вимог, закріплених у нормативно-правових актах, а також у спеціальній літературі та має здійснюватися за рекомендованими методиками [27, с. 43].

Вченими-криміналістами методика судово-почеркознавчої експертизи розуміється як «система методів, прийомів і технічних засобів, що визначають процедуру та зміст вирішення задач судово-почеркознавчої експертизи» [28, с. 45; 2]. Зазначені методичні рекомендації мають загальний характер, орієнтовані на дослідження об'єктів певного типу (тексти, підписи) і не беруть до уваги специфіку їхніх різновидів. Тому розширення арсеналу і вдосконалення методик дослідження типових об'єктів залишаються актуальними.

У будь-якому рукописі для визначення варіативності ознак необхідно ретельно проаналізувати всі однорідні за своїм характером рухи, якими відтворюються однойменні письмові знаки, встановити межі зміни шляхом підрахунку частоти появи виділених варіантів. Їхня кількість у кожному випадку наслідування, навіть за умови виконання одним імітатором, неоднакова. Мінливість співвідношен-

¹ Під час призначення експертизи зразків почерку слідчому необхідно дотримуватися таких умов: 1) зразки почерку повинні бути сумісними; 2) вільні зразки почерку, що направляються на експертизу, повинні бути завірені в установленому порядку; 3) як зразки слід надавати кілька рукописів, з різним змістом і призначенням, яких достатньо для визначення індивідуальних особливостей почерку особи, яка перевіряється; 4) у разі надання лише вільних зразків почерку ймовірного виконавця-імітатора, слід ретельно перевірити їх достовірність, належність конкретній людині.

ня варіантів особливостей почерку в рукописі пов'язана з дією зовнішніх і внутрішніх чинників.

Перший рівень вирішення завдань, які стоять перед експертом, полягає в ознайомленні з поданими матеріалами, і розпочинається з вивчення фахівцем підстав призначення експертизи. Експерт визначає клас і рід розв'язуваної задачі, висуває версії про умови виконання рукопису, отримує відомості про ймовірних виконавців, з'ясовує суть питань, поставлених слідчим [2].

Трапляються ситуації, коли питання в документі про призначення експертизи сформульовані некоректно або неясно з криміналістичного погляду. Після ознайомлення з питаннями експерт повинен провести огляд об'єктів, вивчити надані матеріали, які містять відомості про час і умови виконання рукопису, стан виконавця зразків і т. п.

Етап первинного огляду рукопису експерт має розпочинати з дослідження штрихів рукописних записів за допомогою оптичних приладів для виявлення ознак, характерних для підробки почерку з використанням технічних засобів. У процесі вивчення та фіксації зовнішнього вигляду наданих об'єктів експерту треба визначити і зафіксувати документально дані, які їх характеризують.

Етап попереднього дослідження документа необхідний для встановлення експертом наявності або відсутності в ньому ознак незвичних умов виконання. Аналіз і оцінка вираженості цих ознак дозволяють виключити можливість їх випадкового походження і запропонувати версію про навмисну зміну почерку. Перш за все експерт повинен звернути увагу на діагностичні ознаки. На етапі попереднього вивчення загальних і окремих ознак почерку експерт з'ясовує питання щодо встановлення придатності досліджуваних рукописів для ідентифікації виконавця. Достатність кількості та придатність зразків визначаються експертом під час їх дослідження [2].

Якщо при первинному огляді документа з'ясовується, що рукописи непридатні для ідентифікації особи, експерт повідомляє ініціатора призначення експертизи про неможливість її проведення (п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України). Якщо задоволено клопотання про залучення експерта, слідчий суддя, у разі необхідності, має право за клопотанням особи, що звернулася з проханням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень ст. 245 КПК (ч. 8 ст. 244 КПК України).

У разі встановлення експертом придатності рукописів для ідентифікації їхнього виконавця проводиться попередній аналіз порівняльного матеріалу. На цьому етапі експерт повинен визначити якість і порівнюваність зразків почерку ймовірного виконавця та досліджуваного рукопису, а також встановити їхню однотипність або різнохарактерність. Як порівняльний матеріал експерту можуть бути надані зразки почерків: а) особи, яку наслідували; б) ймовірного виконавця; в) обох названих осіб.

Незалежно від того, які з означених зразків надійшли на експертизу, крім підготовки матеріалів експертові необхідно виконати такі дії.

По-перше, експерту слід зробити запит щодо відомостей про особу ймовірного виконавця, якщо такі не надані слідчим [17, с. 12–14]. Особливо ретельно експерт має підходити до оцінки порівняльного матеріалу в разі надходження на експертизу тільки вільних зразків почерку, тому що в експертній практиці трапляються ситуації, коли як зразки надходять документи, виконані іншими особами [19, с. 17]. Якщо експерт отримав достатню кількість вільних зразків різних виконавців, доцільно скористатися прийомами їхньої систематизації, описаними в спеціальній літературі [29, с. 201; 30, с. 32; 22, с. 43–60; 31, с. 304–306].

По-друге, експерту слід додатково запросити порівняльні за складом з досліджуваними об'єктами зразки, виконані в незвичних умовах – у максимально швидкому і повільному темпі, стоячи, з використанням незвичного приладдя для письма. Після вивчення кількості й якості наданих зразків почерку проводиться попереднє порівняння його ознак. Під час зіставлення загальних ознак експерт повинен виявити наявність у досліджуваному рукописі фрагментів, виконаних швидкими та зв'язними рухами, із загальною низькою або середньою зв'язаністю, і саме за цим критерієм провести вивчення таких ознак. У разі високого ступеня збігу загальних ознак почерку в досліджуваному документі та наданих зразках, особлива увага приділяється вивченню ознак, які характеризують просторову орієнтацію рухів, оскільки вони меншою мірою зазнають змін під час навмисної зміни почерку.

Під час попереднього порівняння окремих ознак експерт має співвідносити в досліджуваних об'єктах окремі групи таких особливостей. Також, у досліджуваних рукописах експерт може виявити закономірні, природні відмінності ознак, що пояснюється перенесенням виконавцем до почеркових об'єктів, підробленого рукопису власних ознак почерку, які невластиві тому почерку, який підробляють; штучні ознаки різняться тим, що спричинені трансформацією навички письма [22, с. 43–60; 31, с. 304–306]. Отже, на початковому етапі формування внутрішнього переконання експерта здійснюється за допомогою якісної оцінки ознак, поєднаних у сукупність, а також повного та достовірного пояснення виявлених у межах конкретної експертної ситуації збіжностей і відмінностей.

Остаточна ж оцінка сукупності ознак проводиться на базі конкретного прояву властивості почерку у зразках ймовірного виконавця з урахуванням ступеня сформованості почерку, складності рухів, їхньої стійкості в різних за своїм цільовим призначенням і походженням зразках. Попереднє вивчення ступеня і характеру прояву цих груп ознак у порівнюваних об'єктах дозволяє висунути експертні версії, що підлягають перевірці на наступних стадіях дослідження.

Під час виявлення експертом у рукописному тексті значної кількості закономірних (природних) ознак, які збігаються, з одночасним виявленням ознак незвичного виконання, а також окремих штучних ознак, що різняться, перш за все потрібно перевірити версію про виконання рукописів за незвичайних обставин, не пов'язаних із навмисною зміною почерку².

Встановлення експертом під час попереднього вивчення рукопису великої кількості природних і штучних відмінностей з одночасним виявленням штучних збігів ознак передбачає висунення як основної версії про виконання рукопису з наслідуванням, що проведено після короткого попереднього тренування. У такому разі невелика кількість природних ознак, що збігаються, у досліджуваних рукописах і зразках почерку особи, від імені якої він зроблений, вказує на те, що у виконавця власний почерк має конструктивну будову, відмінну від будови почерку імітованого суб'єкта, або наслідувач, який зробив рукопис, має низькі здібності до підробки почерку.

Заключним етапом першого рівня вирішення поставленого перед експертом завдання є складання плану дослідження, під час якого експерт має визначити: порядок вивчення графічних ознак у досліджуваному рукописі та зразках почерку, послідовність їх порівняння; способи фіксації загальних і окремих ознак почерку; перелік обставин, виявлених у процесі попереднього дослідження, що потребують перевірки на подальших етапах; терміни завершення окремих етапів.

² Для перевірки цієї версії експерту необхідно запросити додаткові вільні зразки почерку, які мають містити поєднання знаків, що рідко зустрічаються в письмовій практиці. Крім цього, потрібно отримати експериментальні зразки почерку, виконані під впливом збиваючих факторів, а також запросити відомості про наявність або перенесення захворювання особою, яка перевіряється, що могли також викликати розлад, зміну почерку.

Другий рівень містить такі етапи: визначення умов виконання досліджуваного об'єкта; вивчення й порівняння загальних і окремих ознак; заключна оцінка результатів дослідження. Ступінь вираженості та загальна кількість змінних ознак, своєрідність прояву кожної ознаки і специфічність їх комплексу дозволяють встановити наявність або відсутність факту навмисної зміни почерку через наслідування почерку іншої особи з різним ступенем імовірності.

Комплекс ознак незвичного виконання виявляється в рукописах, виконаних із наслідуванням, завдяки таким ознакам: кутастість в округлих елементах повторюється незграбно; нестійке розміщення точок початку, закінчення і перетину рухів, що повторюють тупий початок і закінчення штрихів; необґрунтовані зупинки приладдя для записів; ознаки замальовування або обведення.

На етапі дослідження загальних ознак почерку експертом вивчаються такі групи: ознаки, які характеризують ступінь і характер сформованості письмово-рухових навичок; відображають структуру рухів за їхньою траєкторією; відбивають просторову орієнтацію фрагментів рукопису та рухів, якими вони виконуються [32, с. 184–240; 33, с. 74–79].

Експертів, перед виявленням ознак у зразках, потрібно визначити алгоритм істотних для ідентифікації особливостей почерку. Після вивчення загальних характеристик почерку в досліджуваному об'єкті проводиться систематизація почерків осіб, які перевіряються, групування яких допоможе експерту виключити окремих осіб із переліку імовірних виконавців. За наявності в експерта багатьох зразків почерку особи, яка перевіряється, виконаних за різних умов, необхідно скласти таблицю та відобразити в ній варіанти прояву загальних ознак почерку в кожній групі отриманих зразків. Після роздільного вивчення загальних ознак почерку, виявлених у досліджуваних об'єктах та порівняльних матеріалах, проводиться їх зіставлення між собою. У процесі порівняння експерт бере до уваги те, наскільки часто зустрічаються ознаки в почерках різних осіб, їхню стійкість і характер прояву.

Аналогічним чином проводиться дослідження окремих ознак почерку³.

Процес зіставлення ознак експерт розпочинає з порівняння об'єкта дослідження зі зразками почерку особи, від імені якої виконано рукопис. Встановлює відмінності в кількості, що необхідна для категоричного висновку, а також схожість загальних і окремих ознак, які належать до тих, що часто зустрічаються та поширені в почерках різних осіб, і у висновку не відображаються. Потім експерт порівнює виділені в процесі роздільного дослідження ознаки рукописів із ознаками в зразках почерку ймовірного виконавця. Порівняння проводиться шляхом зіставлення та, іноді, через накладення тих елементів і сполучень елементів букв, що майже повністю перенесені імітатором зі свого почерку до рукопису, зробленому з наслідуванням.

У разі виявлення відмінних ознак, експерт формулює категоричний висновок про виключення з числа ймовірних виконавців особи, яка перевіряється. Якщо під час порівняння доведений повний збіг ознак, а виявлені розбіжності є результатом навмисної зміни почерку, пов'язаної з наслідуванням почерку іншої особи, то експерт робить категоричний позитивний висновок про виконання рукопису з наслідуванням почерку іншої особи. Кількість ознак, що збігаються, покладених в основу цього висновку, визначається кожного разу окремо.

Якщо поряд з виявленими ознаками, що збігаються, експерт знаходить відмінності, які не залежать від навмисної зміни почерку, він докладно описує їх у висновку з поясненням причин такого прояву. Результати порівняння ознак викладаються у висновку за загальними правилами виконання почеркознавчої експертизи: під час вивчення особливостей почерку в межах однойменної букви, варіанти буквених зображень обираються в тій же послідовності, в якій вони зустрічаються в досліджуваному рукописі [34].

Розробка ознак складається за всіма літерами. Якщо висновок експерта ілюструється, то формування текстової частини проводиться ним завжди після підготовленої фототаблиці, розмітки та нумерації ознак. Завершальною стадією експертного дослідження є узагальнення результатів і формулювання висновків [27, с. 436].

Оцінюючи ознаки почерку, що збігаються, експерту необхідно визначити: 1) чи є виявлені ознаки поширеними або рідко зустрічаються, чи можливо їх пояснити схожістю почерків різних осіб; 2) стійкість виявлених ознак.

Під час оцінки ознак, що різняться, експерту необхідно виявити: 1) чи зумовлені відмінності таких ознак тим, що експерту надано не достатню кількість порівняльних матеріалів або ж зразки насправді зроблені іншими варіантами почерку, не такими, як у досліджуваному рукописі; 2) відмінності ознак стійкі чи випадкові; можуть вони бути пояснені результатом змін, що сталися через природні причини, чи це наслідок маскування навичок письма в досліджуваному рукописі або зразках; 3) чи є відмінності в ознаках наслідком того, що досліджуваний рукопис виконано з навмисним перекручуванням, зміною почерку, шляхом наслідування почерку іншої особи.

За вищенаведеними критеріями експерт може зробити такі висновки: 1) категоричний негативний висновок про виконання рукопису не тією особою, від імені якої він написаний; 2) категоричний позитивний висновок про встановлення факту наслідування й ідентифікації імітатора.

Отже, для гарантування об'єктивності та достовірності висновків судово-почеркознавчої експертизи потрібна об'єднуюча всі стадії експертного дослідження рівнева методика вирішення відповідних експертних задач щодо окремого виду об'єктів, а також зразок висновку експерта, виконаний за такою методикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: ст. 88 від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI // Відомості Верховної Ради України від 8 травня 2013 р. – № 9–10. – с. 474.
2. Наказ Міністерства юстиції України : Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (зі змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 1350/5 від 27 липня 2015 р.). // Офіційний вісник України від 3 грудня 1998 р. – № 46. – С.72.
3. Комісарчук Р.В. Криміналістичний аналіз документів як окремого елемента слідової картини злочинів, які посягають проти порядку приватизації державного та комунального майна / Р.В. Комісарчук. // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 44. – С. 136–141.
4. Комісарчук Р.В. Характеристика следов и иных последствий преступлений в хозяйственной сфере / Р.В. Комисарчук // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали IV-ї Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтєвського (1917–2009 рр.). – Одеса: «Фенікс», 2012. – С. 378–381.

³ Експертом складається повна таблиця-розробка, яка містить ілюстрації всіх відображених ознак почерку, що підлягає дослідженню. Вона супроводжується розміткою, яка показує форму, напрямок, протяжність рухів та ін. Під час вивчення та оцінювання окремих ознак, на стадії порівняльного дослідження, експерту важливо встановити наявність або відсутність схожості (збігів) у варіантах ознак. Обмежена кількість варіантів букв у досліджуваному почерку, порівняно зі зразками почерку особи, від імені якої зроблений рукопис, зазвичай, доводить навмисну зміну почерку.

5. Комисарчук Р.В. Подлог, как признак совершения хозяйственных преступлений / Р.В. Комисарчук // Приоритеты развития юридических наук в XXI ст. : материалы Международной научно-практической конференции (м. Одеса, 16–17 листопада 2012 р.). – у 2-х ч. – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч. II. – С. 96–98.
6. Комисарчук Р.В. Теоретичні основи криміналістичної технології / Р.В. Комисарчук // Митна справа (Митний комплект). – № 6 (78). – Ч. 2. – Кн. 2, листопад-грудень 2011 р. – С. 442–447.
7. Комисарчук Р.В. Суб'єкти технології розслідування злочинів / Р.В. Комисарчук // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи подальшого розвитку правової системи України» (м. Харків, 14–15 вересня 2012 р.). – Т 3. – Харків, 2012. – С. 67–69.
8. Комисарчук Р.В. Моделирование и оптимизация стратегий расследования, как одно из направлений формализации технологии расследования / Р.В. Комисарчук // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 385–389.
9. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 29 червня 2001 р. – № 25. – Ст. 131.
10. Волчещкая Т.С. Ситуационный подход в практической и исследовательской криминалистической деятельности : [учеб. пособие] / Т.С. Волчещкая. – Калининград : Издательство Калининградского государственного университета, 2001. – 99 с.
11. Селиванов Н.А. Криминалистическая характеристика преступлений и следственные ситуации в методике расследования / Н.А. Селиванов // Социалистическая законность. – 1977. – № 2. – С. 56–64.
12. Филиппов А.Г. О соотношении понятий криминалистической характеристики преступлений и следственной ситуации / А.Г. Филиппов // Следственная ситуация : сб. науч. статей. – М., 1985. – С. 70–75.
13. Яблоков Н.П. Следственная ситуация в методике расследования преступлений / Н.П. Яблоков // Актуальные направления развития методики и тактики расследования : материалы расширенного заседания ученого совета Всесоюзного института по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1975. – С. 24–26.
14. Белкин Р.С. Перспективы исследования проблемы следственной ситуации / Р.С. Белкин // Следственная ситуация : сб. статей. – М., 1984. – С. 3–6.
15. Драпкин Л.Я. Основы теории следственных ситуаций / Л.Я. Драпкин. – Свердловск, 1987. – 163 с.
16. Шмонин А.В. Методология криминалистической методики / А.В. Шмонин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 416 с.
17. Золотова Т.Н., Федосеева В.Б. Основные правила подготовки материалов для производства судебно-почерковедческой экспертизы : [методические рекомендации для следователей и судей] / Т.Н. Золотова, В.Б. Федосеева. – М. : Всесоюзный научно-исследовательский институт судебной экспертизы, 1980. – 20 с.
18. Бондаренко П.В. Криминалистическое исследование подписей, выполненных от имени вымышленных лиц : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-разыскная деятельность» / П.В. Бондаренко ; Саратовский юридический институт Министерства внутренних дел России. – Саратов, 2000. – 22 с.
19. Жбанков В.А. Получение образцов для сравнительного исследования : [учебное пособие] / В.А. Жбанков. – М. : Учебно-методический центр при Главном управлении кадров Министерства внутренних дел Российской Федерации, 1992. – 55 с.
20. Жижина М.В. Назначение криминалистической экспертизы документов в арбитражном процессе : [практическое пособие] / М.В. Жижина. – М. : Право и Закон, 2002. – 63 с.
21. Колонутова А.И. Особенности проведения многообъектных почерковедческих экспертиз / А.И. Колонутова. – М. : Всероссийский научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел Союза Советских Социалистических Республик, 1972. – 24 с.
22. Судебно-почерковедческая экспертиза малообъемных почерковых объектов. Методика исследования множественных малообъемных почерковых объектов : [методическое пособие для экспертов] / под ред. В.Ф. Орловой. – М. : Российский федеральный центр судебной экспертизы, 1997. – Вып. 4. – 67 с.
23. Томас Д. Переговоры на 100% / Д. Томас. – пер. с англ. Ю. Гольдберга. – М. : Эксмо, 2007. – 352 с.
24. Чуфаровский Ю.В. Психология оперативно-разыскной деятельности / Ю.В. Чуфаровский. – М. : Эксмо, 2005. – 208 с.
25. Курс уголовного судопроизводства : учебник в 3 т. / под ред. В.А. Михайлова. – Т.2 : Досудебное и судебное производство. – М., 2006. – 824 с.
26. Про судову експертизу. Закон України // Відомості Верховної Ради України від 12 липня 1994 р. – № 28. – Ст. 232.
27. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза: курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М. : Нома, 2008. – 480 с.
28. Словарь основных терминов судебно-почерковедческой экспертизы / под ред. В.Ф. Орловой. – М. : Российский федеральный центр судебной экспертизы, 2003. – 84 с.
29. Винберг Л.А., Шванкова М.В. Почерковедческая экспертиза : [учебник для вузов МВД СССР] / Л.А. Винберг; М.В. Шванкова ; под ред. Р.С. Белкина. – Волгоград : Высшая следственная школа Министерства внутренних дел Союза Советских Социалистических Республик, 1977. – 207 с.
30. Рубцова И.И. Криминалистическое исследование общих и частных признаков почерка : [учебное пособие] / И.И. Рубцова и др. – М. : Экспертно-криминалистический центр Министерства внутренних дел России, 2005. – 64 с.
31. Почерковедение и почерковедческая экспертиза : [учебник] / под ред. В.В. Серегина. – Волгоград : Волгоградская академия Министерства внутренних дел России, 2007 – 340 с.
32. Судебно-почерковедческая экспертиза: общая часть : [теоретические и методические основы] / под ред. В.Ф. Орловой. – М. : Наука, 2006. – 544 с.
33. Судебно-почерковедческая экспертиза малообъемных почерковых объектов. Общие принципы исследования малообъемных почерковых объектов : [метод. пособие для экспертов] / под ред. В.Ф. Орловой. – Вып. 1. – М., 1996. – С. 74–79.
34. Кошманов П.М., Кошманов М.П. Идентификационные признаки буквенного, цифрового и подписного почерка : [учебное пособие] / П.М. Кошманов, М.П. Кошманов. – Волгоград : Волгоградский юридический институт Министерства внутренних дел России, 2006. – 114 с.